

**ELS ESPAIS DE FRONTERA ENTRE ELS
ELECTORATS.
ESTRUCTURA DE LA COMPETÈNCIA POLÍTICA
A CATALUNYA (II)**

Isidre Molas
Universitat Autònoma de Barcelona

Oriol Bartomeus
Institut de Ciències Polítiques i Socials

WP núm. 165
Institut de Ciències Polítiques i Socials

Barcelona, 1999

L'Institut de Ciències Polítiques i Socials fou creat l'any 1988 com un consorci entre la Universitat Autònoma de Barcelona i la Diputació de Barcelona. L'Institut està adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona.

“Working Papers” publica treballs en elaboració, amb l'objectiu de facilitar-ne la discussió científica. L'ur inclusió en aquesta sèrie no limita una publicació ulterior per part de l'autor, que conserva la integritat dels seus drets. Aquest treball no pot ser reproduït sense el permís del seu autor.

© Isidre Molas. Oriol Bartomeus

Disseny: Toni Viaplana

Impremta: A.bis

c/ Leiva, 3, baixos. 08014 Barcelona

ISSN: 1133-8962

DL:

En la primera part d'“Estructura de la competència política a Catalunya”¹ vàrem definir els espais d'atracció dels diferents partits polítics a Catalunya i les àrees de competència existents entre ells. Vàrem comprovar com els espais de simpatia partidista i d'atracció electoral no eren coincidents, i com aquesta darrera es modificava segons el tipus d'eleccions celebrades. Els espais electorals de cada partit augmentaven i disminuïen en un moviment originat pels electors que manifestaven haver realitzat una opció electoral diferent en les eleccions generals i en les eleccions autonòmiques.

És cosa sabuda que no tots els electors voten sempre i que els qui trien una opció política no sempre repeteixen el mateix vot en les eleccions següents. L'electorat d'un partit no constitueix, per tant, un bloc compacte i homogeni, sinó que en ell podem distingir-hi diversos grups de persones, d'acord amb la freqüència i el sentit amb què voten: a) els qui participen sempre i voten sempre per un mateix partit, b) els qui participen d'una manera inconstant, però quan ho fan opten sempre per una mateixa alternativa (abstenció diferencial), i c) els qui modifiquen el sentit del seu vot. Entre aquests darrers, hi trobem tant els qui es desplacen entre un partit i un altre en eleccions successives, d'acord amb la conjuntura o amb el canvi dels criteris personals de definició (el que dona lloc al swing electoral), com aquells que d'una manera regular fan oscil·lar llur vot entre diferents opcions o s'abstenen o participen segons els tipus de comicis.

Ara volem centrar la nostra atenció només en el grup de votants que manifesten tenir diferents records de vot, per tal de precisar entre quins partits es produeixen les oscil·lacions més importants i determinar llur situació topològica en relació amb els eixos d'esquerra-dreta i de sentiment de pertinença. En la primera part del treball esmentat havíem analitzat els nuclis de fidelitat dels partits, llurs espais d'atracció, i les àrees de competència entre aquests. Ara ens centrarem, en canvi, en la

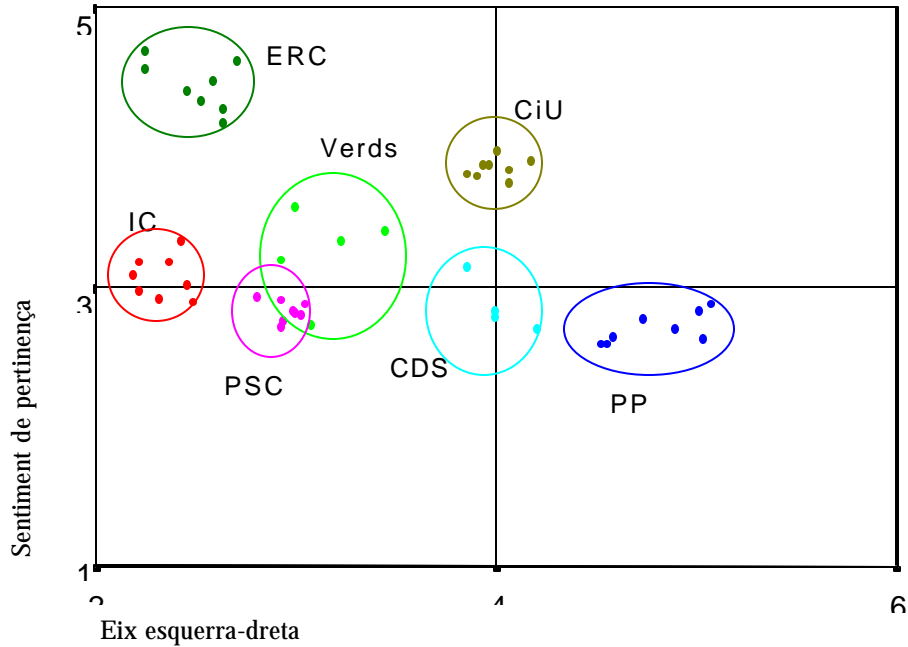
part més mòbil i inestable, en la corona exterior, formada per aquells que van i venen entre una opció i una altra, en un moviment d'expansió-contracció dels electorats similar al "ritme cardíac", moviment que té un lloc destacat en el canvi de majories segons els diferents tipus d'elecció.

1. ELS ESPAIS D'ATRACCIÓ DELS PARTITS. 1991-1998

Els electorats dels partits polítics catalans se situen en uns espais diferenciats segons llur ubicació en els eixos actitudinals d'esquerra-dreta i de sentiment de pertinença. El centre de gravetat o punt mig de cadascun d'aquests espais s'ha mantingut relativament estable al llarg del temps. Els lleugers desplaçaments observats s'han produït al voltant d'un espai o punt central, o bé han descrit un moviment, tot avançant en una direcció definida. En el primer cas, els petits canvis de situació del centre de gravetat dels electorats deriven principalment de les diferències de magnitud, fet que provoca que el punt mig no es vegi alterat d'una manera significativa. El segon cas, en canvi, ha de ser explicat per l'existència d'una evolució del partit que el fa accedir a nous espais d'atracció, fet que modifica la seva posició originària i provoca el desplaçament del centre de gravetat.

Si analitzem la sèrie de sondeigs realitzats per l'ICPS entre 1991 i 1998², observem una sòlida estabilitat de la situació dels diferents electorats dels partits en el diagrama dels dos eixos³. Així, si prenem els centres de gravetat dels qui manifesten tenir record de vot per un partit a les eleccions generals al llarg d'aquests deu anys, podem dibuixar una sèrie de núvols de punts, cadascun dels quals inclou els diferents centres de gravetat de l'electorat del partit al llarg del temps (Figura 1).

Figura 1
Situació dels centres de gravetat dels electorats. 1991-1998

(font: sondeigs ICPS)

* ERC: Esquerra Republicana de Catalunya; IC: Iniciativa per Catalunya; PSC: Partit dels Socialistes de Catalunya; CiU: Convergència i Unió; CDS: Centre Democràtic i Social; PP: Partit Popular

Com podem comprovar, els centres de gravetat dels diferents electorats es mouen relativament poc al llarg del període. Els partits polítics, en la mesura en què són instruments d’afirmació i d’autoexpressió dels ciutadans, no solen tenir un comportament atzarós, de la mateixa manera que tampoc no el solen tenir els seus electors. Només un canvi important en el sistema de partits, sigui per una crisi política general, per una escissió significativa (el trencament del Partit

Socialista Unificat de Catalunya el 1981, per exemple) o per l'explosió d'un gran partit (seria el cas de la Unió de Centre Democràtic), poden provocar un terratrèmol i generar una reordenació de la situació topològica d'un o més partits. En el període que hem analitzat s'han produït diversos fenòmens d'aquest tipus. D'una banda, la desaparició del Centre Democràtic i Social, que ha afavorit en part el creixement del Partit Popular (que l'ha dut a la victòria electoral al conjunt d'Espanya) i, de l'altra, les recents escissions del Partit per la Independència (PI) i Esquerra Unida i Alternativa (EUiA), que no sembla, en canvi, que vagin a originar alteracions en la situació dels altres partits.

Al llarg del període 1991-1998 podem observar com el nucli dels votants del Partit dels Socialistes de Catalunya se situa principalment en el centre-esquerra i en el sentiment de pertinença dual ("em sento tan espanyol com català"), en una àrea força compacte. Els electors d'Esquerra Republicana de Catalunya se situen en un espai situat entre l'esquerra i el centre-esquerra i entre els punts "més català que espanyol" i "únicament català". Els votants d'Iniciativa per Catalunya es troben també entre l'esquerra i el centre-esquerra, en l'espai "tan català com espanyol", lleugerament desplaçats vers el sentiment de pertinença català. Pel que fa als qui declaren haver votat Verds, el seu nucli se situa entre el centre-esquerra i el centre i entre la pertinença dual i "més català que espanyol", per bé que les diferents posicions mitjanes d'aquest grup formen una constel·lació bastant dispersa.

Els electors de Convergència i Unió, per la seva banda, mostren un núvol de punts força compacte situat en el centre i en l'espai "més català que espanyol". Els votants del Centre Democràtic i Social, avui desaparegut, se situaven clarament en el centre i tendien vers l'espai de pertinença espanyol. Finalment, els votants del Partit Popular es troben situats en el centre-dreta i en l'espai de pertinença espanyol.

De tots els espais configurats pels diversos centres de gravetat dels diferents electorats durant aquest període només es produeix una juxtaposició entre dos d'ells: els electors corresponents al PSC i als Verds. Aquest fet i l'amplitud territorial del núvol de punts dels votants ecologistes, podria indicar potser la inexistència d'un espai definit,

"propi" d'aquest grup, fins a aquest moment. Pel que fa a la resta, els partits se situen d'una manera neta en espais "propis", sense superposar-se els uns amb els altres.

Podem veure, doncs, com els centres de gravetat de cada partit es desplacen dins d'uns espais relativament reduïts al llarg del període estudiat i, en general, no sembla que tinguin una direcció de progressió. Sigui més o menys els vots obtinguts, els espais es mantenen. Els augments de votació no es tradueixen en desplaçaments perquè, o bé es produeixen dins dels mateixos espais (sigui amb vots provinents d'altres partits o de l'abstenció), o bé avancen alhora en un doble sentit: vers el centre de gravetat del sistema i vers els espais més extrems, de tal manera que es manté la situació dels centres de gravetat. Amb l'única excepció del PP, no observem una tendència clara d'evolució en l'espai en cap dels electorats. La situació dels electorats sembla, doncs, estable.

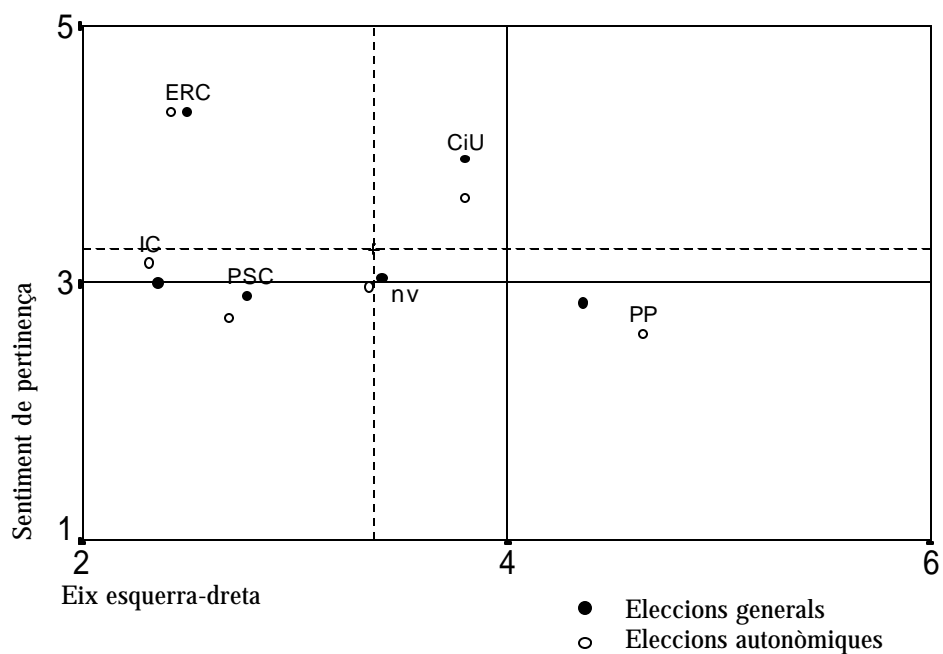
En el cas del PP podem comprovar, en canvi, l'existència d'una evolució que l'acosta de manera progressiva al punt d'intersecció dels dos eixos, en direcció al centre de gravetat política del sistema (allí on es creuen les mitjanes dels dos eixos), encara que de moment s'hi troba lluny. Aquesta evolució es produeix en paral·lel a l'augment del record de vot d'aquest partit. Així, l'augment de votació l'ha anat desplaçant cap a espais amb una major quantitat d'electors, del centre de la figura, on se situa l'espai de creixença d'aquest partit.

La Figura 1, doncs, ens mostra com **els centres de gravetat dels electorats dels partits catalans se situen en unes àrees definides, les quals gaudeixen d'una relativa estabilitat al llarg del període analitzat.**

Aquesta visió, però, no deixa de ser parcial, ja que només considera els centres de gravetat dels electorats, els seus punts d'ancoratge en l'espai, però no distingeix entre els diferents sectors de què es componen. A més de les lleugeres oscil·lacions dels diferents electorats durant el període estudiat, hem observat també que, segons el tipus d'elecció que estudiem, es produeix un altre tipus de moviment en alguns sectors d'electors. Així, la posició dels electorats en els eixos no

és la mateixa segons el record de vot en les eleccions generals i en les autonòmiques, sinó que es produeixen uns lleugers canvis entre un i altre tipus d'elecció. En la Figura 2 hem situat els nuclis dels diferents electorats segons el sondeig de juny de 1998, tot diferenciant el record de vot de les eleccions autonòmiques de 1995 i de les generals de 1996 (eleccions al Congrés dels Diputats). També hem assenyalat amb una línia discontinua les mitjanes dels dos eixos, per tal d'assenyalar el centre de gravetat de la mostra, és a dir, el seu punt d'intersecció per al conjunt dels enquestats.

Figura 2
Situació en els eixos segons tipus d'elecció

(sondeig ICPS juny 1.998)

En concret, la mitjana dels electors del PSC, PP, ERC i IC

segons el record de vot a les eleccions generals se situa significativament més a prop del centre de gravetat del sistema que la mitjana obtinguda en les eleccions autonòmiques. En canvi, el punt d'ancoratge dels qui recorden haver votat CiU en les generals es troba més allunyat del centre de gravetat.

Aquesta diferència en la posició dels electorats segons el tipus d'elecció és deguda a l'atracció o retracció d'electors per part dels partits, sigui per la personalitat dels seus líders, per les propostes programàtiques presentades o per raons d'oportunitat. En d'altres paraules, l'acostament al centre de gravetat és degut a l'atracció de certa quantitat d'electors en una elecció determinada, mentre que una posició més allunyada ens indica la desafecció d'un contingent de votants. Així doncs, pel que fa a les eleccions generals hi ha més gent que recorda haver votat pel PSC, PP i IC, raó per la qual aquests partits "acosten" el seu nucli al centre de gravetat. El cas de CiU és l'invers, ja que té més record de vot de les eleccions autonòmiques i, en conseqüència, la posició del seu electorat en aquest tipus de comicis esdevé més propera al centre de gravetat del sistema. ERC és un cas apart, ja que tot i obtenir més suport en les eleccions autonòmiques que en les generals el seu punt d'ancoratge es desplaça cap a l'esquerra, tot allunyant-se del centre. Això s'explicaria per la incorporació d'un contingent d'electors, situats en l'esquerra i l'extrema esquerra, a les eleccions autonòmiques que no voten pel partit republicà a les generals. Significa aquest espai un territori "natural" de creixement per ERC?

Aquest desplaçament que es repeteix en tots els sondeigs analitzats i en tots els electorats, mostra la presència d'uns electors que modifiquen llurs preferències entre un tipus i altre d'elecció i que contribueixen decisivament als resultats. De la composició d'aquest segment de l'electorat, de la seva magnitud i de les opcions polítiques entre les quals es desplaça, en parlarem a continuació.

Així doncs, cal distingir entre un "nucli dur", format per aquells qui tenen un mateix record de vot en els diferents tipus d'eleccions, i una "part tova" de cada electorat, formada per aquells votants que fluctuen entre diferents opcions partidistes. A continuació intentarem de conèixer

la magnitud de cadascun d'aquests grups i la seva situació respecte dels eixos.

2. ELECTORS FIXOS I ELECTORS CANVIANTS

Com hem apuntat, en l'electorat existeix unes persones que en eleccions successives voten sempre pel mateix partit i unes altres que varien el comportament, ja sigui canviant el vot o el sentit de la participació. El primer conjunt són electors fixos, que constitueixen el sector dur de cada electorat partidista, els segons són electors canviants. La magnitud d'aquests últims i el sentit de llur oscil·lació determinen l'alternança de resultats entre eleccions, bé perquè canviïn llur opció entre dues convocatòries successives del mateix tipus d'eleccions, bé perquè canviïn llur vot segons el tipus d'elecció que se celebri. Vegem ara les relacions entre electors fixos i electors canviants a Catalunya pel que fa a les eleccions autonòmiques i generals.

En els sondeigs analitzats existeix una majoria d'electors fixos, que manifesten tenir el mateix record de vot en les eleccions generals i autonòmiques successives. Aquest grup representa entre el 67,9% i el 78,8% dels enquestats. A la inversa, els enquestats que afirmen tenir diferents records de vot, els electors canviants, representen entre el 32,0% i el 21,2% del total.

Taula 1
Electors fixos i electors canviants (en percentatge)

	Nov. 91	Nov. 92	Nov. 93	Oct. 94	Set. 95	Oct. 96	Oct. 97	Juny 98	Oct. 98
Fixos	73,7	72,8	70,8	73,0	67,9	70,7	74,4	68,2	72,2
Canviants	26,3	27,2	29,1	26,9	32,0	29,2	25,5	31,8	27,8

No creiem que les oscil·lacions de les proporcions entre aquestes

dues classes d'electors derivin del moment de realitzar-se el sondeig (preelectoral, postelectoral o en anys sense eleccions), ja que les proporcions no varien segons el moment en el què està fet el sondeig. No és possible tampoc deduir-ne una tendència d'evolució (ascendent o descendent) dels electors canvians al llarg del període. Sembla més aviat que es tracta d'una dada estructural i que les proporcions d'aquestes dues classes d'electors són relativament estables, sense que en els darrers deu anys s'hagi produït un creixement mantingut de la volatilitat confessada entre tipus d'eleccions diferents.

Els electors canvians no es diferencien significativament dels fixos, ni pel que fa a les característiques socio-demogràfiques, ni pel major o menor interès per la política. Allò que els diferencia més, en tot cas, encara que no d'una manera espectacular, és l'absència de simpatia per cap de les formacions partidistes d'una bona part dels votants canvians, fet que els atansa més aviat als abstencionistes.

Caldria preguntar-nos ara si aquestes dues categories d'electors que hem construït (fixos i canvians) se situen de manera dispersa en relació als dos eixos o bé si, pel contrari, es concentren en uns mateixos espais. Per aquesta raó hem separat els electors que manifesten tenir un record de vot idèntic entre les eleccions generals i les autonòmiques d'aquells que declaren una participació o un vot diferent.

Els electors canvians no es caracteritzen per tenir una mateixa situació comuna en els eixos actitudinals, sinó que els podrem trobar arreu del diagrama. L'ur posició es relaciona amb les opcions partidistes que adopten, d'una manera semblant a la dels electors fixos. Tot i això, trobem un gruix significatiu d'electors canvians en els espais centrals de la figura, no solament pel fet que en aquests espais s'hi situa més població, sinó també perquè en aquestes àrees no s'hi troba el nucli dur de cap partit, sinó àrees de competència entre els diversos partits.

De les dades se'n desprèn que en tots els espais d'encreuament dels dos eixos hi ha presents electors que manifesten tenir dos records de vot diferents, però són més nombrosos en les àrees centrals que en els extrems, on hi ha una densitat superior d'electors fixos. En concret, en l'eix esquerra-dreta hi ha més electors canviants en el centre-esquerra, en el centre i entre qui no volen o no saben situar-se en aquest eix. En l'eix de pertinença els qui manifesten tenir records de vot diferents estan situats principalment en el punt de pertinença dual ("tan espanyol com català"). Això ens indica que els qui hem definit com electors canviants se situen majoritàriament en les àrees més poblades de l'esquema, aquelles precisament on es juxtaposen els espais d'atracció dels diferents partits. Els qui se situen en les posicions extremes d'un i altre eix tendrien a manifestar un comportament més "dur", mentre que aquest seria més flexible entre els qui se situen en les àrees centrals.

Si seleccionem les dues classes d'electors en cadascun dels vint-i-cinc punts d'intersecció dels dos eixos⁴, podem comprovar com en cadascun dels sondeigs analitzats es defineix una línia on es concentra la majoria dels votants canviants. Aquesta línia va de l'esquerra i centre-esquerra/"més català que espanyol", tot passant pel centre geomètric de l'esquema i el centre-dreta del sentiment de pertinença dual, fins arribar als qui se situen en aquest punt, però no es defineixen en l'eix esquerra-dreta. D'aquesta línia principal en parteix una altra en el punt central de la figura que creua l'espai de pertinença espanyol, que també registra una important presència de votants canviants. A la Figura 3 hem destacat en gris aquests espais (que tenen més del 35% de votants canviants), tot assenyalant per a cadascun la proporció de votants canviants que s'hi situen.

Quadre 1

Àrees amb major presència de votants canviants

	esquerra	centre- esquerra	centre	centre- dreta	dreta
únic. català	31,9	35,0	21,6	-	22,2
més català	36,2	42,5	24,8	24,1	-
tan espanyol com català	28,9	32,3	43,2	56,6	56,2
més espanyol	20,3	27,5	39,2	50,0	-
únic. espanyol	18,5	28,5	38,8	26,6	-

(sondeig ICPS, juny 1998)

En els diversos sondeigs analitzats es repeteix la mateixa concentració dels electors canviants en aquestes zones, de manera que podem parlar d'una estabilitat en la situació d'aquest tipus de votants al llarg del temps. Així, l'àrea de major presència d'electors canviants coincideix amb les fronteres dels espais d'atracció partidista, és a dir amb aquelles zones on aquests es juxtaposen (les àrees de competència). Sembla com si quedés dibuixada una línia de trinxeres en una guerra de posicions.

En conseqüència, l'existència i col·locació dels votants canviants fa que sigui en aquests espais on es produeixin els avanços i retrocessos dels diferents espais electorals. Així: a) l'espai de l'esquerra i centre-esquerra/"més català que espanyol" coincideix amb la frontera dels espais d'atracció de PSC i CiU i amb la zona principal d'expansió-contracció d'aquests dos partits, que vàrem definir en la primera part publicada del treball, així com amb l'espai de competència entre PSC, CiU i ERC; b) el centre geomètric de l'esquema (centre/sentiment de pertinença dual) correspon a l'àrea de competència entre CiU, PSC i PP; c) el centre-dreta i dreta del sentiment de pertinença dual coincideix amb la divisòria dels espais d'atracció de CiU i PP; d) el centre-esquerra i centre/"únicament espanyol" correspon a la frontera dels espais de PSC

i PP; i finalment e) l'esquerra i centre-esquerra del sentiment de pertinença dual es troba la frontera dels espais d'IC i PSC.

3. ELECTORS CANVIANTS

Determinades les dimensions i situació topològica dels electors canviants, que manifesten tenir un record de vot diferent en les eleccions generals i autonòmiques, entrem ara a veure les opcions polítiques entre les quals es produeixen els canvis de vot i els espais en què se situen els diferents sub-grups d'electors canviants.

Podríem pensar en l'existència d'una equidistància entre els electors canviants i els electorats durs dels partits entre els quals aquells oscil·len. I que els partits amb més record de vot haguessin estat també els qui aconseguissin d'atreure un major nombre d'electors canviants, mentre que els partits amb menys votants tindrien una capacitat d'atracció menor, car els nuclis durs dels partits amb més votants tendeixen a estar situats més a prop de les àrees més poblades, mentre que els nuclis dels partits amb menys pes electoral tendeixen a situar-se en una posició més allunyada. Però una altra explicació d'aquest fenomen podria ser que els partits majoritaris, pel fet de trobar-se situats més a prop del centre de gravetat del sistema, es troben en millor disposició per atreure els nuclis de votants canviants, que tendeixen a estar concentrats en els espais propers. En aquest sentit, pot ser interessant de recordar com l'evolució del PP vers les àrees més poblades del centre de l'esquema, que abans hem esmentat coincideix amb una major capacitat per atreure votants canviants.

El grup històricament més nombrós d'electors canviants l'integren els qui recorden haver votat pel PSC en les eleccions generals i per CiU en les eleccions autonòmiques. Aquest grup representa al voltant del 20% dels votants canviants en molts dels sondeigs analitzats i aproximadament és un 6% del conjunt d'enquestats. No s'observa cap tendència definida en la fluctuació de les magnituds d'aquest grup al llarg del període estudiat.

Taula 2
Grups d'electors canvians
(en percentatge sobre total d'electors canvians)

Record vot 1	Record vot 2	Nov 91	Nov 92	Nov 93	Oct 94	Set 95	Oct 96	Oct 97	Juny 98	Oct 98
CiU	PSC	18,0 (54)	16,5 (54)	10,9 (37)	13,3 (41)	20,1 (107)	18,0 (62)	22,1 (65)	21,2 (126)	19,4 (101)
CiU	PP	7,3 (22)	6,7 (22)	5,7 (19)	5,5 (17)	6,5 (35)	12,2 (42)	15,0 (44)	17,8 (106)	20,4 (106)
nv	PSC	9,6 (29)	8,9 (29)	2,9 (10)	4,9 (15)	4,1 (22)	4,3 (15)	12,6 (37)	5,9 (35)	4,4 (23)
CiU	nv	3,6 (11)	5,2 (17)	5,9 (20)	2,9 (9)	3,8 (18)	6,4 (22)	11,5 (34)	3,2 (19)	3,6 (19)
nv	PP	0,3 (1)	0,3 (1)	5,3 (8)	2,9 (9)	1,7 (9)	5,5 (19)	6,8 (20)	3,7 (22)	3,1 (16)
ERC	CiU	1,0 (3)	0,9 (3)	0,6 (2)	2,2 (7)	2,6 (14)	2,0 (7)	2,4 (7)	2,5 (15)	1,7 (9)
ERC	PSC	1,6 (5)	1,5 (5)	0,8 (3)	0,6 (2)	3,0 (16)	2,6 (9)	1,7 (5)	2,5 (15)	3,6 (19)
IC	PSC	1,6 (5)	1,5 (5)	2,3 (8)	1,3 (4)	4,1 (22)	3,2 (11)	2,7 (8)	1,8 (11)	0,9 (5)

1: record de vot eleccions Autònòmiques;

2: record de vot eleccions Generals.

El següent grup de votants canvians és el dels que manifesten haver votat PP en les eleccions generals i CiU en les eleccions autonòmiques. Aquest és l'únic grup que mostra una clara tendència creixent, ja que passa de representar menys del 2% del conjunt dels enquestats el 1991 a més del 5% el 1998. Aquestes dades confirmen la hipòtesi formulada sobre l'evolució de l'electorat del PP vers els espais centrals, més poblats, que li comportarien no solament un augment de votants fixos, sinó sobre tot una major capacitat d'atracció de votants canvians en les eleccions generals a partir de 1996. Aquests, però, manifesten haver-se decantat per altres opcions en les eleccions autonòmiques, tot i que no hem de descartar que una part d'aquests

pogui convertir-se en una segona etapa en electorat fix del PP.

Un altre grup d'electors canvians és el d'aquells que recorden haver-se abstingut en alguna de les eleccions. Entre aquests, el sub-grup més nombrós és el dels que afirmen no haver votat en les eleccions autonòmiques i haver votat el PSC en les eleccions generals (4,4%). És també significatiu el dels abstencionistes en les eleccions autonòmiques que recorden haver votat pel PP en les generals, que sembla adquirir una major significació en l'enquesta posterior a les eleccions de 1993 (5,3%) i a partir de 1996. Hi ha igualment un bloc de persones que manifesten haver votat per CiU a les eleccions autonòmiques i no haver-ho fet a les generals (3,6%). Esmentem, finalment, l'existència d'un grup, de menor pes numèric que els anteriors, en què el record de vot oscil·la entre ERC en les eleccions autonòmiques i CiU en les eleccions generals, i entre ERC/IC en les eleccions autonòmiques i PSC en els comicis generals.

Cal recordar que hi ha dos classes diferents de votants canvians. D'una banda, aquells que serien "en trànsit" d'una fidelitat a una altra, i pels quals el comportament oscil·lant seria de caire conjuntural. I de l'altra banda, hi ha uns votants canvians que podríem anomenar "estructurals", que de manera reiterada al llarg del temps varien llur vot entre un i altre tipus d'eleccions, tot manifestant una fidelitat compartida entre dues opcions. Seria un error intentar atribuir a aquests darrers una adscripció partidista, ja que precisament el seu comportament ens demostra tot el contrari.

Tal com pot deduir-se de la Taula 2 els canvis en el record de vot entre les eleccions generals i autonòmiques no són fruit d'una atracció conjuntural, esporàdica, sinó d'un moviment reiterat, de manera que podem definir els principals moviments d'atracció i de desafecció dels electorats partidistes entre un tipus i un altre d'eleccions.

En concret, el PSC i el PP deuen llur increment de record de vot en les eleccions generals a l'atracció en dos àmbits principals: els electors que en les eleccions autonòmiques havien votat CiU o els que no havien votat. Aquests dos grups constitueixen la base del creixement dels electorats d'un i altre partit. En el cas del PSC, el seu creixement és també degut a la incorporació de sectors que afirmen haver votat ERC i

IC en les eleccions autonòmiques.

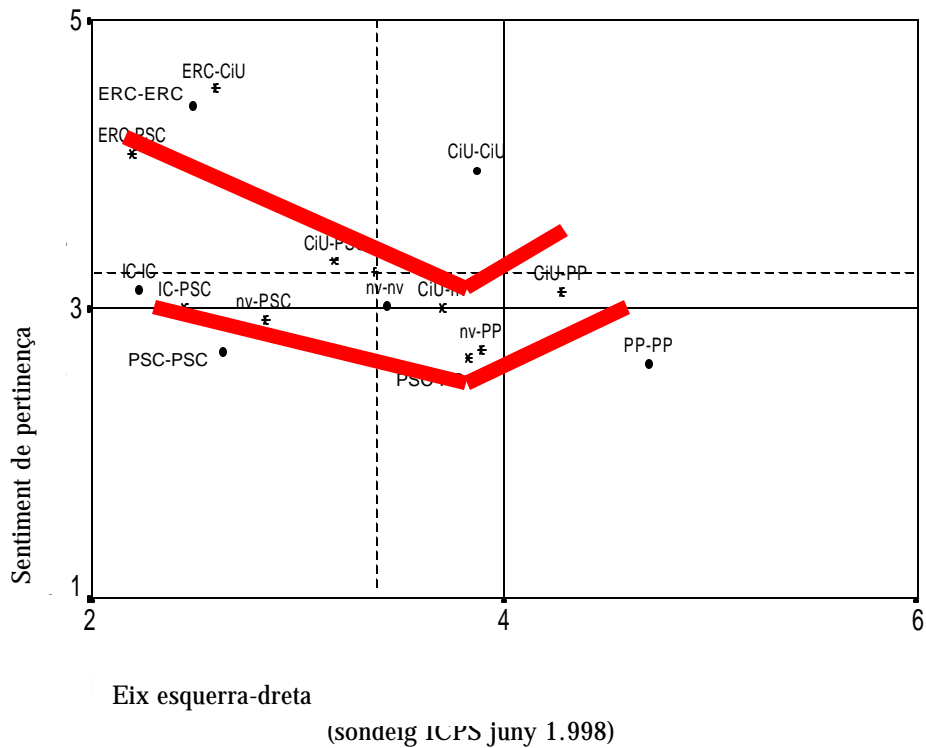
D'altra banda, la retracció de l'electorat de CiU en el record de vot de les eleccions generals vindria explicat pel "swing" dels electors atrets per PP i PSC en aquestes eleccions, i a més per la participació d'un altre grup, gens menyspreable, que no hi havia participat. El descens en el record de vot a CiU en les eleccions generals ve corregit, encara que en escassa mesura, per l'atracció d'un sector dels que afirmen haver votat ERC en les eleccions autonòmiques.

En les eleccions autonòmiques els moviments d'atracció i desafecció són, com és lògic, els inversos dels que hem descrit per a les eleccions generals. L'augment d'electors de CiU es basa en l'atracció de votants del PSC i PP de les eleccions generals i en la mobilització de part dels abstencionistes. D'altra banda, ERC en aquest tipus d'eleccions augmenta per l'atracció de votants del PSC i de CiU. Finalment, és important comprovar que una part dels electorats del PP i PSC de les eleccions generals manifesta no votar a les eleccions autonòmiques, mentre que hi ha un segment d'abstencionistes que són atrets per CiU en aquests comicis.

Aquestes oscil·lacions entre la capacitat d'atracció dels diferents partits polítics contribueixen, en part, a explicar els diferents resultats tant en les eleccions autonòmiques com en les eleccions generals. La incidència dels votants canviant rau no només en llur magnitud i llur pervivència en el temps, sinó sobre tot en la capacitat de modificació substancial dels equilibris entre els partits, tot donant més pes a una o altra opció, segons el tipus d'elecció.

Vegem a continuació com es distribueixen aquests grups d'electors canviant, d'acord amb llur posició en els eixos d'actitud. A la Figura 4 hem situat les mitjanes dels diferents grups d'electors segons el sondeig de juny de 1998, tot diferenciant els qui recorden haver votat pel mateix partit en les eleccions autonòmiques i generals (votants durs) i els qui manifesten dos records de vot diferents (electors canviant). Hem assenyalat també amb línies discontinúes el centre de gravetat del sistema en aquest sondeig.

Figura 3
Grups per record de vot: situació en els eixos

*el partit en primer lloc correspon al record de vot en les eleccions autonòmiques 1995 i el segon al de les eleccions generals de 1996.

Podem observar com el punt mig dels electors que manifesten haver votat dues opcions diferents se situa en un espai intermedi entre els grups d'electors fidels a aquestes dues opcions. El grup d'electors canviants que oscil·len entre CiU i el PSC se situa en el centre-esquerra i

lleugerament en l'espai de sentiment de pertinença català, molt a prop del centre de gravetat del sistema polític i a una distància similar tant del nucli de votants estables de CiU com del PSC. Aquest fet mateix s'esdevé amb els electors que oscil·len entre IC i PSC, situats a mig camí entre els votants estables de l'un i de l'altre. Els votants de CiU en les eleccions autonòmiques que canvien el seu vot pel PP a les generals estan situats molt a prop de la mitjana de l'eix de pertinença i en el centre-dreta. Els qui opten per ERC a les eleccions autonòmiques, però recorden haver votat CiU o PSC a les generals tendeixen vers el centre de l'eix esquerra-dreta i el sentiment de pertinença exclusivament català els primers, i més a l'esquerra i en l'espai "més català que espanyol", els segons. Els electors canvians que opten per ERC en les eleccions autonòmiques se situen en espais diferents, segons el sentit de llur vot a les eleccions generals, tot situant-se més propers a l'espai del PSC els uns, i més tendents a l'àrea d'influència de CiU els altres. També existeix un grup de votants que basculen entre el PSC i el PP, tot recordant haver votat pel primer en les eleccions autonòmiques i pel PP en les eleccions generals. La mitjana d'aquest grup se situa en l'espai de pertinença espanyol i és proper al centre de l'eix esquerra-dreta.

Finalment, cal referir-nos als tres grups de votants canvians que es mobilitzarien o desmobilitzarien segons el tipus d'elecció que se celebra. En la Figura 4 podem comprovar com el centre de gravetat dels abstencionistes declarats en les dues eleccions (abstencionistes durs) és molt pròxim al centre de gravetat de la mostra, amb una lleugera tendència vers l'espai de sentiment de pertinença espanyol. A la dreta d'aquest punt se situa la mitjana d'aquells que manifesten votar per CiU en les eleccions autonòmiques i abstenir-se en les generals. Més a la dreta i en l'espai de pertinença espanyol trobem la mitjana dels que voten pel PP en les generals i diuen abstenir-se en les autonòmiques. A l'altre extrem, els qui manifesten abstenir-se a les eleccions autonòmiques i votar al PSC a les generals se situen clarament en el centre-esquerra i més propers al nucli dels votants del PSC que al dels abstencionistes estables.

La situació d'aquests grups en el diagrama dels eixos ens assenyalava **l'existència d'unes àrees de frontera o marques situades**

entre els diferents espais d'atracció de cada partit. Aquestes àrees han variat lleugerament al llarg del període estudiat (per exemple, amb la desaparició del CDS, que provocà la reestructuració de l'espai central i afavorí l'aflorament d'un espai de competència entre PP, CiU i PSC). Però els canvis en aquestes àrees de frontera es produeixen, sobre tot, d'acord amb el tipus d'elecció que es realitza, en un moviment que es repeteix en cadascun dels sondeigs analitzats i que es concreta en el desplaçament d'avanç i retrocés de les fronteres partidistes, en un sentit en el cas del record de vot de les eleccions autonòmiques i en l'altre en el de les generals. Així doncs, **l'oscil·lació dels electors canviant provoca un moviment en les fronteres interpartidistes, de manera que aquestes no poden establir-se d'una manera tallant i fixar-se en un lloc concret. En poques paraules, no són estables. Precisament caldria parlar més aviat de l'existència d'unes àrees de frontera i no d'unes línies estables que es van modificant en una lenta o ràpida progressió.** Aquesta configuració de l'electorat català ha tingut i té conseqüències en el resultat de les eleccions, però segurament seria esperable trobar-ne també en les estratègies dels partits, obligats a anar més enllà dels seus espais "naturals" a la recerca d'uns electors, que no tenen una fidelitat partidista, però dels quals depèn el creixement electoral.

4. LA MOBILITAT DE LES FRONTERES ENTRE ELS ELECTORATS

Després d'haver comprovat la incidència dels votants canviant en els espais d'atracció electoral dels partits, vegem ara les àrees on es produeixen els moviments d'expansió i contracció a què ens hem referit, mirant-nos-ho ara des de la perspectiva dels partits i de la competència que s'estableix entre ells.

Intentarem de precisar on es troben els espais "d'ampliació" de cadascun dels partits i en detriment de quina altra opció aconseguen l'atracció d'electors canviant. Recordem que els centres de gravetat dels diferents grups d'electors canviant es concentren en dues àrees definides

en forma de diagonal en la figura formada per l'entrecreuant dels dos eixos actitudinals (Figura 3). La primera diagonal va des del centre de gravetat cap a l'esquerra de sentiment de pertinença català i hi estarien situades les mitjanes dels electors que oscil·len entre CiU, PSC, ERC i IC, a més d'aquells que s'abstenen en les eleccions autonòmiques i voten pel PSC a les generals i els que voten CiU en les eleccions autonòmiques i s'abstenen en les eleccions generals. La segona diagonal reuneix les mitjanes dels electors canviant entre CiU i PP, d'una banda, i PSC i PP de l'altra i s'estén a l'altra banda de la figura.

Segons el record de vot de les eleccions autonòmiques, CiU eixamplaria el seu espai al mateix temps en les dues diagonals (Figura 3), tot creixent a partir del seu nucli estable en direcció al centre-esquerra, d'una banda (on atreu el grup d'electors canviant CiU-PSC) i de l'altra, vers el centre (on se situen els votants de CiU que s'abstindrien a les generals) i finalment vers el centre-dreta (on se situa el grup de votants que comparteix amb el PP). D'igual manera, ERC engrandiria el seu espai vers el centre amb la incorporació de votants que oscil·len entre aquesta formació i CiU, i cap a l'esquerra del sentiment de pertinença dual, a l'extrem de la diagonal (on se situen els electors que voten PSC a les eleccions generals). Per la seva banda, IC ampliaria el seu espai vers el centre-esquerra (en detriment del PSC), mentre que el grup d'abstencionistes s'engrandiria en l'espai de pertinença dual vers el centre-esquerra i el centre. Finalment, el PSC aconseguiria atreure el grup situat en l'espai de pertinença espanyol del centre de l'eix esquerra-dreta (que comparteix amb el PP).

Aquestes són les àrees on es produeixen els moviments d'avanç i de retrocés dels espais partidistes d'acord amb el tipus d'elecció, de manera que les fronteres entre els diferents partits se situa al llarg d'aquestes dues diagonals, tal i com indiquen les Figures 4 i 5.

Figura 4
Línies de frontera: eleccions autonòmiques 1995

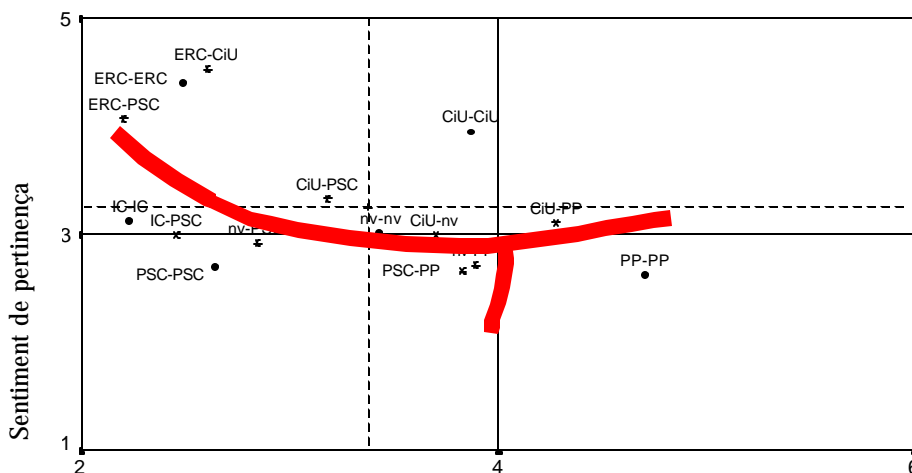
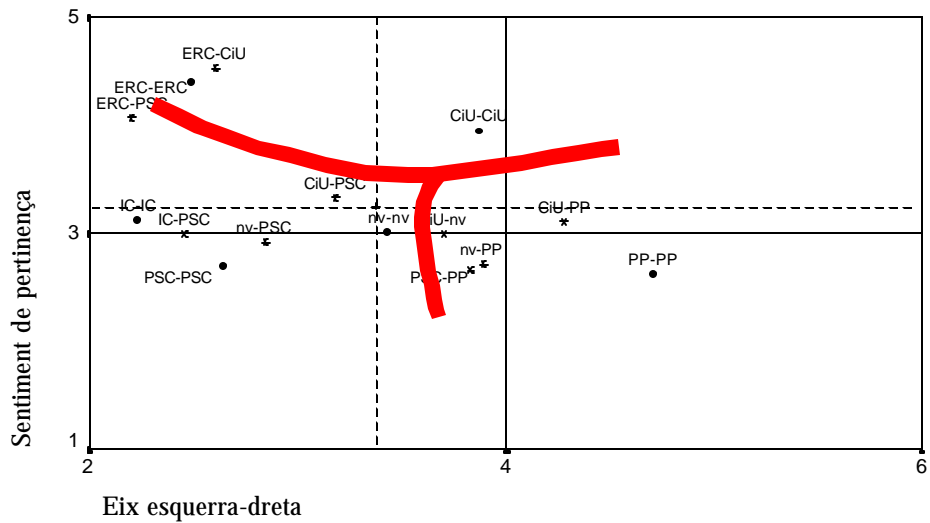

Figura 5
Línies de frontera: eleccions generals 1996

(sondeig ICPS juny 1.998)

Així, per a les eleccions autonòmiques la frontera entre els partits se situa per sota de la línia discontinua que determina el centre de gravetat de la mostra en l'eix de pertinença (Figura 4), de manera que l'espai superior es decantaria per CiU.

D'altra banda, si prenem com a referència el record de vot a les

eleccions generals, el PSC avança el seu espai al llarg de la diagonal vers el centre de gravetat (tot atraient una part d'antics abstencionistes i de votants de CiU), cap a l'esquerra del sentiment dual (amb votants d'IC a les eleccions autonòmiques), i cap a l'esquerra de l'espai de pertinença català (on se situa ERC). En canvi, per a aquestes eleccions, el PSC veuria restringit el seu espai en el centre/sentiment de pertinença espanyol, on el PP aconsegueix d'atreure el grup d'electors canvians situats allí. El moviment d'atracció d'aquest darrer partit es complementa amb l'avanç vers el centre geomètric de la figura, tot atraient votants de CiU en les eleccions autonòmiques. Aquests dos moviments del PP se situen en la segona diagonal que hem dibuixat. Com a resultat d'aquests moviments, l'espai de CiU es replega sobre el seu nucli, tot atraient part de votants d'ERC.

En relació al record de vot de les eleccions autonòmiques (Figura 4), veiem que les línies de frontera del record de vot de les eleccions generals (Figura 5) es desplacen en direcció al centre de gravetat de CiU, tot mostrant un avanç dels espais del PSC i del PP. L'espai del PSC s'engrandeix vers el sentiment de pertinença català, en detriment principalment de CiU, tot seguint la diagonal on se situen els electors canvians, mentre que el PP avança, en l'altra diagonal, vers el centre de la figura, i en detriment de CiU i PSC.

Definits els espais on es produeixen els creixements dels diferents partits i delimitat el desplaçament de les fronteres segons el tipus d'elecció, vegem ara on se situen els electors canvians en relació a cada electorat. Insinuàvem a l'inici que aquesta classe de votants se situarien en les "corones exteriors" dels espais d'atracció de cadascun dels partits. Si en comptes de prendre com a referent els centres de gravetat dels grups d'electors canvians, analitzem la posició de cadascun dels seus components, podem concloure que **les modificacions en els espais d'atracció dels partits es produeixen principalment en llurs corones exteriors i es corresponen amb els moviments d'expansió i retracció dels electorats segons els tipus d'elecció, degut en gran part a l'oscil·lació dels votants canvians.**

En concret, el 70% de l'increment de votants pel PP a les

eleccions generals és degut a la incorporació d'electors de CiU en les eleccions autonòmiques. La majoria d'aquest grup se situa en el punt central de la figura (centre/"tan espanyol com català"), amb derivacions cap al centre-dreta. També en el centre de la figura se situa la majoria d'abstencionistes en les eleccions autonòmiques que declaren votar pel PP a les generals, mentre que el grup que oscil·la entre el PSC i el PP se situa en el centre/sentiment de pertinença espanyol. Precisament aquests són els espais que el PP atreu en el seu creixement.

L'increment de votants de CiU en les eleccions autonòmiques és degut principalment a l'incorporació de votants de PP i PSC en les eleccions generals, en proporcions similars. La suma de tots dos constitueix el 80% de l'increment de votants de CiU. Si hem dit que el gruix de votants canviants entre PP i CiU se situa en el centre del diagrama, la majoria dels que oscil·len entre el PSC i CiU ho fan en l'esquerra, centre-esquerra i centre del sentiment dual ("tan català com espanyol") i en el centre/"més català que espanyol". També en aquest cas coincideixen aquests espais amb l'àrea d'expansió de CiU, a partir del seu nucli situat en el sentiment de pertinença català, vers el centre-esquerra en competència amb el PSC i vers el centre en competència amb PP.

El moviment de l'atracció del PSC entre un i altre record de vot s'explica per la incorporació en les eleccions generals d'un contingent d'electors que recorden haver votat CiU en les autonòmiques. Aquest grup representa poc més de la meitat del creixement de l'electorat del PSC a les eleccions generals. Podem observar també la presència d'electors que basculen vers ERC o vers l'abstenció en les eleccions autonòmiques, encara que en magnituds menors. D'aquests darrers, els votants canviants entre PSC i ERC se situen majoritàriament a l'esquerra/sentiment de pertinença català, mentre que els que declaren abstenir-se a les autonòmiques estan situats en el centre de la figura. Així, queden situades les tres àrees d'expansió-retracció del PSC: a l'esquerra del sentiment de pertinença català, on competeix amb ERC, al centre-esquerra dual, on competeix amb CiU, i al centre de la figura, on se situen els abstencionistes mobilitzats a les eleccions generals. Vistos gràficament aquests tres espais dibuixen una diagonal que coincideix

amb la definida més amunt.

En conclusió, els partits augmenten el seu electorat amb l'atracció de sectors de votants canvians en uns espais determinats, que es configuren com a espais de "creixement natural". Aquest creixement es produeix a partir del nucli dur de cada partit tot avançant en un tipus d'elecció i retrocedint en l'altre, en un moviment que és present en tots els sondeigs analitzats i en els electorats de tots els partits. És precisament aquest caràcter repetitiu del creixement/disminució dels electorats allò que dóna un caràcter estructural al fenomen, com a mínim durant l'etapa estudiada.

De tot allò que hem dit fins ara, pot deduir-se que no existeix un electorat dels partits polítics que sigui uniforme, estable i concentrat en un espai sense competència. En general, cal distingir-hi dues parts diferenciades: una, més sòlida i estable en el temps, formada per aquells que sempre voten pel mateix partit, que configuren un espai partidista "propi", i una altra formada pels qui li atorguen el seu vot d'una manera esporàdica o per a un tipus d'elecció determinat, que conformen un espai "d'atracció".

Aquesta divisió no reflecteix només un desplaçament conjuntural de la confiança electoral des d'un partit vers un altre, sinó també l'existència d'un sector de persones que es decanten per opcions partidistes diferents segons el tipus d'elecció. La possibilitat de qualsevol partit d'assolir un major pes electoral rau en la capacitat per atreure aquest segment de votants, situats més enllà del nucli estrictament partidista. El centre polític, situat dins del quadrat delimitat en el diagrama per les línies contínues (centre del gràfic) i discontinues (centre de gravetat del sistema polític), sembla ser un espai clau per tal d'engrandir l'electorat d'un partit en detriment dels espais dels competidors. En aquest sentit, el partit que aconsegueix desplaçar la situació de la frontera i atraure's els electors canvians situats en la zona de marca (espai d'atracció) està en disposició d'obtenir un millor resultat. Dit d'una altra manera, sense gaudir d'una àmplia confiança dins d'aquest espai no hi ha possibilitat d'esdevenir majoria política.

La persistència en el temps d'una proporció important d'electors que basculen de manera reiterada entre unes opcions partidistes segons el tipus d'elecció, sembla que hauria d'haver tingut conseqüències en l'actitud dels partits polítics. Més encara, si considerem que la decisió d'aquests grups d'electors pot produir el canvi de les majories. En conseqüència, podem suposar, com dèiem més amunt, que els partits han adoptat algunes decisions d'estratègia per anar més enllà del seu espai "propi", que els permetin d'atreure una part d'aquest sector de votants canviants. Tot partit gaudeix d'un espai "propi" (com ja hem assenyalat) i d'un espai "d'ampliació", format pels sectors de votants canviants que atreu en una elecció determinada. Els partits, doncs, es veuen abocats a dissenyar estratègies que els permetin de sobrepassar els límits de llurs espais propis i definits. El fet hauria d'afavorir l'existència d'unes organitzacions partidistes flexibles i obertes, en una paraula de partits catch-all de base electoral o de partits d'electors, sense que en la pràctica sigui massa diferenciable a Catalunya l'un de l'altre, ja que les organitzacions partidistes actuals no són el resultat d'una evolució d'antics partits de masses o de partits de comitès, sinó que foren creades de bell nou a partir de 1977.

Segurament és cert que el debilitament dels lligams socials del vot (de classe, de tradició i de grup) pot explicar l'augment de la mobilitat electoral. Segurament és registrable la tendència general europea a l'augment dels votants "fluctuants" i la minva consegüent dels electorats "fidels" que ha comportat una transformació de les organitzacions partidistes, i les ha esperonat per tal d'adoptar estructures i estratègies capaces d'aconseguir suports àmplis que sobrepassessin els "feus" tradicionals. Però a Catalunya aquesta evolució general dels partits, que s'ha anat produint durant els darrers vint anys al compàs de les transformacions socials, hi té un punt més de complexitat. No es tracta de l'existència d'un creixement de la volatilitat electoral i d'un augment del nombre d'electors que no tenen un vot vinculat a un partit i que són capaços de canviar-lo segons la conjuntura, sinó ens hem referit a la permanència del comportament d'uns votants que expressen reiteradament llur opció electoral, llur preferència partidista, d'una manera alternativa, segons el tipus d'elecció.

Aquest fet implica que els moviments d'ampliació dels espais electorals són aparentment més bruscs i que no tenen continuïtat en el temps. És per això que no podem parlar de creixement dels electorats al llarg del temps, sinó més aviat d'expansió momentània lligada a un tipus d'elecció concret. Així doncs, els moviments descrits no es caracteritzen per ser avanços relativament petits, però graduals, que es sedimenten en un període llarg de temps. Pel contrari, els moviments d'expansió que hem descrit es produeixen de manera relativament ràpida, tenen una magnitud considerable i posseeixen un caràcter reversible, que es modifica d'unes eleccions a unes altres. Aquesta oscil·lació reiterada dels espais electorals es produeix, paradoxalment, a partir d'una sòlida permanència de les estructures d'opinió, i, en conseqüència, d'una notable estabilitat del sistema, que reproduceix any rera any un mateix model d'equilibri de la competència entre els partits. El resultat és l'existència a Catalunya durant la dècada dels anys noranta d'un sistema de partits dotat alhora d'una mobilitat, rítmica, però també d'una notable estabilitat.

NOTES

1. MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol: *Estructura de la competència política a Catalunya*. Working Papers 138, Barcelona, ICPS, 1998. En versió castellana: MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol: "Estructura de la competencia política en Cataluña", a MONTABES, J. (ed.): *El sistema electoral a debate*. Madrid, CIS-Parlamento de Andalucía, 1998, p. 299-313.
2. Sondeigs de l'ICPS de novembre de 1990 (n= 1.200), 1991 (n= 1.200), 1992 (n= 1.200), 1993 (n= 1.200), octubre de 1994 (n= 1.200), setembre-octubre de 1995 (n= 1.800), octubre de 1996 (n= 1.200), octubre de 1997 (n= 1.200), juny de 1998 (n= 2.000) i octubre de 1998 (n= 2.000).
3. Eix esquerra-dreta, on 1 és "extrema esquerra" i 7 "extrema dreta" i eix de sentiment de pertinença, on 1 és "únicament espanyol" i 5 "únicament català".
4. Hem agregat els extrems de l'eix esquerra-dreta als punts que els són més propers (l'extrema dreta amb la dreta i l'extrema esquerra amb l'esquerra).